

BALOG ERIKA

Adalékok Hódmezővásárhely XVIII. századi történetéhez

I.

BEVEZETÉS

Hódmezővásárhely a török kiűzését követő évtizedekben egyre növekvő lélekszámú és gazdasági erejű mezőváros, a XVIII. század közepére a Dél-Alföld egyik legnépesebb települése. Történeti szempontból számos ponton rokonságot mutat az Alföld több mezővárosával, melyek Hódmezővásárhelyhez hasonlóan jobbágyi jogállásuk ellenére erős önkormányzattal és bizonyos önállósággal is rendelkeztek (például Szentes, Kecskemét, Mezőtúr, Nyíregyháza). A város magára vont a magyar jobbágyság történetét tanulmányozó kutatók figyelmét is, hiszen a hódmezővásárhelyi jobbágyok jelentős szerepet játszottak a feudalizmus utolsó évszázadának jobbágymozgalmaiban.

Számos tanulmány és jeles monográfia tűzte célul a város történetének kutatását. Ezek közül kiemelkedő jelentőségű Szeremlei Sámuel *Hód-Mező-Vásárhely története*¹ című ötkötetes munkája, amely a XX. század elején keletkezett. 1984-ben látott napvilágot az új várostörténeti monográfia első kötete, amely a kezdetektől 1848-ig dolgozza fel Hódmezővásárhely történetét.

Hódmezővásárhely XVIII. századi történetét kutatva adalékokat kívánok szolgáltatni a vásárhelyi jobbágyság történetéhez részben a már meglévő tanulmányok adatainak értékelésével, részben pedig a Hódmezővásárhelyi Levéltár ide vonatkozó anyagának felhasználásával.²

¹ Szeremlei Sámuel: *Hód-Mező-Vásárhely története I-V*. Hódmezővásárhely, 1900 – 1913. (A továbbiakban: Szeremlei 1900-1913.)

² *Hódmezővásárhely története I*. (Szerk.: Nagy István, Szigeti János). Hódmezővásárhely, 1984. (A továbbiakban: HMV. tört. I. 1984.)

II.

HÓDMEZŐVÁSÁRHELY A XVIII. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

Hódmezővásárhely vidéke a XVIII. században a Tisza, Maros és Körös folyók által határolt mocsaras, vízjárta terület volt, melyet a gyakori áradások miatt sokszor csak vízi úton lehetett megközelíteni. Viszonylag védett földrajzi helyzete is hozzájárult ahhoz, hogy a török időkben végleg elpusztult környező településekkel szemben Hódmezővásárhely városa – bár a nagyobb hadjáratok idején többször is elnéptelenedett – mégis fennmaradt. Utoljára 1693-ban, a török kiűzéséért folytatott harcok következtében 4000 fős bosszúálló tatár sereg dúlt végig a Tisza mentén. Ez a támadás Hódmezővásárhelyt is elpusztította, a lakosság pedig a környező falvakba menekült.³ Lambion császári mérnökkari tiszt Hódmezővásárhelyen még 1695 augusztusában is lakatlan, elhagyott települést talált:

„Washarel, nagy falu, hol a házak még megvannak, de nem lakják...”⁴

Hasonló sorsra jutott a környék legtöbb falva is a Tiszától egészen Gyuláig. A török veszély elmúltával azonban a vásárhelyiek fokozatosan visszatértek elhagyott lakóhelyükre. Az 1701-es összeírás már 163 háztartásfőt jegyzett fel Vásárhelyen.⁵ 1715-re ez a szám 200 fölé emelkedett.⁶ A magyarországi városok népesség szerinti sorrendjében pedig 1720-ban a 27., a század végén, 1786-ban pedig már a 11. helyen állt Hódmezővásárhely.⁷ Acsády Ignác Vásárhely 1747-es lakosságát 8000 főre becsüli,⁸ 1759-ben pedig 2228 telkes gazda és 725 zsellér élt a városban.⁹

---

³ Szeremlei 1900-1913. III. 184–185.

⁴ Uo. III. 187.

⁵ Országos Levéltár, Kamarai összeírás 1701.

⁶ Gyimesi Sándor: *A városok a feudalizmusból a kapitalizmusba való átmenet időszakában*. Akadémiai Kiadó, Bp., 1975. 158.

⁷ Uo. 263.

⁸ Acsády Ignác: *A magyar jobbágyok története*. Bp., 1948. 287. (A továbbiakban: Acsády 1948.)

⁹ Wellmann Imre: *Az 1753-i alföldi parasztfelkelés*. In: *Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon 1711–1790*. (Szerk.: Spira György.) Akadémiai Kiadó, Bp., 1952. 156. (A továbbiakban: Wellmann 1952.)

A hódoltság alatt elpusztult szomszédos falvak később nem éledtek újjá, emléküket csak a város határához csatolt puszták neve őrizte meg.

A Hód-tó partján épült város már a török hódoltság előtt, a Hunyadiak idején mezővárosi rangra emelkedett.¹⁰ A hódoltság hosszú időre gátat vetett a város fejlődésének, de viszonylagos önállóságát, belső önrendelkezését a legnehezebb időkben is sikerült megőriznie, sőt, szélesítenie. Földesurai a török elől az ország más részeire menekültek, így a közvetlen földesúri függés terhétől is hosszú évtizedekre megszabadultak a város jobbágysai. A török kiűzése után több volt földesúr is igényt tartott a városra és kiterjedt határára. A hosszú pereskedésből 1722-ben végül gróf Károlyi Sándor került ki győztesen. Ekkor jutott Hódmezővásárhely és környéke végleg a Károlyi család birtokába.

A mezővárost szerződéses viszony fűzte földesúrához, amely lényegesen kedvezőbb helyzetet biztosított számára a környező falvak jobbágyainak helyzeténél. A szerződés ugyanis lehetővé tette a jobbágyi szolgáltatások évi egy összegben való megváltását. Ezen összeg fejében a földesúr széles körű belső autonómiát biztosított városának, átengedte a határ használatát és bizonyos földesúri jogokat is, mint például a kocsmáltatás és mészárszéktartás jogát. Károlyi közbenjárására a város hamarosan vásártartási jogot is kapott, amely a városi jelleg alapvető feltétele, hisz ez biztosítja a település meghatározó szerepét a környék gazdasági életében. A mezővárosi lét előnyei, a viszonylag szabadabb élet lehetősége – a vásárhelyiek szabad költözködési joggal rendelkeztek – a városba vonzotta a környező települések jobbágyait, de távoli vidékekről is érkeztek ide a jobb megélhetést kereső jobbágycsaládok.

A lakosság döntő többsége magyar, vallását tekintve pedig protestáns volt. A város gazdasági, társadalmi életét a lakosság által választott városi tanács tisztségviselői irányították. A tanács élén a bíró állt, kinek megválasztásához a földesúr hozzájárulása is szükséges volt, az ő jelöltjei közül választhatott a lakosság. 1749-től másodbíró is választottak a főbíró mellé segítségül.¹¹ A város fontosabb tisztségviselői voltak: a nótárius, az adószedő, a kisbírók, hadnagyk és tizedesek. Az utóbbiak örködték a város közbiztonságán. Igen fele-

---

¹⁰ HMV. tört. I. 1984. 306-307.

¹¹ Csongrád Megyei Levéltár Hódmezővásárhelyi Fióklevéltára IV. A. 1006. (Hódmezővásárhely T. Város Törvényszékének iratai. Protocollum Judiciale.) (A továbbiakban: CSML. Hf. Prot. Jud.) 2. 1749. ápr. 26. 142.

lősségteljes beosztása volt a város gazdájának: ő vezette a dézsmalajstromokat, ő adta ki a tisztségviselők fizetését. A városi tisztségviselők szolgálataik fejében pénzbeli és természetbeli juttatást kaptak, néha mentesültek bizonyos közterhektől is. A tanácsnak nagy tekintélye volt a városban, amit igyekezett is minden eszközzel megtartani.

A mezővárosi jellegnek megfelelően alakult ki a város településrendszere is. A város magva képezte a belső lakóközpontot, amelyhez a széles határban leteleültek, rétek, szántók, kertek és szállások – a későbbi tanyák elődei – kapcsolódtak. A lakosság főleg mezőgazdasággal, ezen belül is elsősorban állattenyésztéssel foglalkozott. A város jövedelmének nagy része a távoli pusztákon folytatott ridég állattartásból származott. Ez azzal magyarázható, hogy ezekben az években a gabonatermés értékesítése nehézségekbe ütközött, a szívós magyar szürke marha viszont a távoli piacokon is keresett cikknek számított.

A földesúr is felismerte ezt, és uradalmát szintén marhatenyésztésre rendezte be. Ez a tevékenység kevesebb befektetést és robotmunkát igényelt, mint a gabonatermelés, és igen jövedelmezőnek bizonyult. A Károlyiak az újonnan szerzett birtok gazdasági fellendülését, megerősödését várták, ezért az első néhány évben viszonylag szerény összegű taksával is megelégedtek. Ezt annál inkább megtehették, mivel uradalmuk akkor még nem igényelt jelentős intenzív robotmunkát. A város az 1722-es megállapodás szerint évi 2500 r. forintnyi taksát és a szokásos ajándékokat tartozott fizetni a földesúrnak.¹² Ennek fejében Károlyi biztosította a város szabad vallásgyakorlatát, önkormányzatát és a kocsmáltatás jogát.

III.

KÍSÉRLET A MAJORSÁGI GAZDÁLKODÁS BEVEZETÉSÉRE

A XVIII. század közepére azonban fokozatosan megváltozott a helyzet: a kezdetben megállapított taksa 1725-ben 3000, 1740-ben pedig már 5000 forintra emelkedett, amelyet a nagy elégedetlenség ellenére a város kénytelen volt elfogadni.¹³ A gabona értékesítési lehetőségei is megváltoztak, lassan nö-

---

¹² Szeremlei 1900–1913. III. 245.

¹³ Uo. 257. 280.

vekedni kezdett a kereslet a szemes termények iránt. Ez is az eddiginél intenzívebb gazdálkodásra készítette az uradalmat. Ekkor már a földesúr nem elégedett meg az egyre emelkedő pénzáradék fizetésével sem. Mivel fokozatosan növelni kívánta a gabonatermesztés arányát, ez a későbbiekben egyre több robotot – szántást, vetést, aratást, fuvarozást – követelt.

A majorsági gazdálkodásra való fokozatos áttérést bizonyítják a növekvő földesúri terhek, a tőlük menekvést kereső szabad paraszti törekvések korlátozása és a robot bevezetésére tett többszöri kísérlet. Legelőször 1727-ben Károlyi Sándor próbálta robotra kényszeríteni az engedetlen vásárhelyieket. Ezek azonban kijelentették: inkább készek elhagyni a várost, mint a jobbágy-ság igáját elvállalni. A földesúr próbálkozása a robot bevezetésére később sem szűnt meg, de a jobbágyok csak a szénakaszálás és az állatok körüli szolgáltatások teljesítésére voltak hajlandók.

Az új földesúrral, Károlyi Ferencsel 1741-ben kötött szerződés 5000-ról 5500 forintra srófolta fel az évi taksa összegét, melynek fejében a puszták használatát, a kocsmák és mészárszékek haszonvételét Károlyi a városnak engedte át. Ezen kívül a város évenként 100 boglya szénát tartozott adni.¹⁴ Az új szerződés nagy elégedetlenséget váltott ki a városban, hisz még alig egy éve fogadták el az 5000 forintról szóló egyezséget. Követeket küldtek hát a földesúrhoz, hogy őt a túlságosan nagynak ítélt összeg csökkentésére bírják. Ám kérelmük nem járt eredménnyel, így a város kénytelen volt fizetni a megemelt összeget.

Az elégedetlenséget fokozta a nagyszámú katonaság beszállásolása. A Mária Terézia trónja védelmében harcra készülő Károlyi-ezred gyülekezőhelyéül ugyanis 1742-ben Hódmezővásárhelyt jelölték ki. A katonaság lóval, élelemmel való ellátása nagyrészt a város lakosságára hárult. A török időkben az állami adózástól elszokott mezőváros jobbágyait különösen érzékenyen érintette a forspont, porció és a mind gyakoribbá váló beszállásolás. A kötelező katonaállítás-ról hozott törvény (az 1715-ös 8. tc.) ugyanis elismeri, hogy a nemesi felkelés intézménye az ország védelmére elégtelen. A katonáskodás, amely eddig a nemesi adómentesség jogcíméül szolgált, ezentúl lényeges részben a parasztságra szakad.¹⁵ Ahol pedig a község nem állít ki megfelelő számú katonát, ott a hadsereg

---

¹⁴ Uo. 282.

¹⁵ Wellmann Imre: *A parasztság helyzete az úrbérrendezés előtt*. Századok. 1955/4-5. 553.

erőszakos úton, az úgynevezett katonafogdosás eszközével biztosítja magának a kellő létszámot.

A fenti okok vezettek 1742-ben a katonák és a jobbágyok közti összetűzésekhez, illetve az országos vásáron támadt mozgolódáshoz Hódmezővásárhelyen. E villongások azonban nem jártak eredménnyel, sőt, a következő évek újabb megpróbáltatásokat hoztak. 1743-ban az orosházi és komlói pusztákat – melyeket már száz éve a vásárhelyi jobbágyok béreltek – a szomszéd földesúr új telepesekkel népesítette be, s ezzel a vásárhelyieket elütötte volt legelőik bérleti jogától. E veszteség igen érzékenyen érintette a jövedelmét főleg rideg marhatartásból szerző várost. A hódmezővásárhelyi jobbágyok semmitől nem féltek jobban, mint hogy elveszítik szabadságjogaikat, hogy örökös jobbágyokká lesznek.

1746 januárjában az örökös jobbágyság behozatalának hírére a vásárhelyi nép között nyílt zavargás támadt. A mozgolódást végül a vármegyének sikerült lecsendesítenie.

Ebben az évben nemes Török Mihály főbíró ügye is nyugtalanságban tartotta a vásárhelyieket. Törökről mint „hamis hitű és a város népét elnyomó”¹⁶ bíróról beszéltek és a tömeg letette őt a bírói székből, helyébe pedig Bene Istvánt választotta meg.¹⁷ Török vétkeire kézzelfogható bizonyíték nem áll rendelkezésünkre, az viszont tény, hogy 1747-ben a városnak jelentős hátraléka volt a földesúri taksából,¹⁸ ami a város ügyeinek rendezetlenségére utal, és ez joggal tölthette el elégedetlenséggel a lakosságot.

Jobbágypolitikáját Károlyi Ferenc nem hagyta válasz nélkül. Az 1748-ban megkötött kilenc évre szóló egyezségben a földesúr 82000 forint taksa fizetését követelte két részletben, és az eddigi 100 boglya széna járandóságot 300 boglyára és 100 fejős juhra emelte.¹⁹ A kilenc évre szóló szerződést a bírák azzal a kikötéssel fogadták el, hogy a lakosság a szénagyűjtésen kívül nem robotol, és mivel a város közössége együttesen viseli a terheket, nem engedélyezi nem adózó nemesek városukban való letelepedését.²⁰

---

¹⁶ Szeremlei Sámuel. *Szőnyi Bénéámin és a hódmezővásárhelyiek 1717–1794*. Bp., 1890. 24. (A továbbiakban: Szeremlei 1890.)

¹⁷ Szeremlei 1900–1913. III. 289.

¹⁸ Acsády 1948. 287.

¹⁹ Szeremlei 1900–1913. III. 257.

²⁰ Uo. 291.

A vásárhelyiek önállóságuk egyik legfőbb zálogát a helyi református egyházban látták. A környéken századokon át egyedül fennálló vásárhelyi református egyház fenntartója és közvetlen kormányzója maga a város volt. A XVIII. század első felében a katolikus főpapság és a helytartótanács szorgalmazására az országban újra feléledtek a protestáns vallásszabadság megnyirbálását célzó intézkedések. Hódmezővásárhely minden eszközzel azon volt, hogy vallásszabadságát megőrizze, egyháza feje felől a fenyegető veszedelmet elhárítsa. Ennek érdekében a protestáns város még a papi tized fizetésére is hajlandó volt, melyet a város rendszerint maga vett ki haszonbérbe a váci püspöktől.²¹

A város vallásszabadságának legfőbb biztosítékát a földesurával kötött szerződésekben látta. A Károlyiak vallási tekintetben valóban igen liberálisak voltak. Saját érdekük is azt kívánta, hogy készen álljanak a protestáns város és egyháza mellett felsőbb fórumokon is fellépni. Megengedték, hogy a város templomot, iskolát építtessen. Ezt persze a helybeli csekély számú katolikus lakosság – élükön a plébánossal – nem nézte jó szemmel. Levélben hívták fel püspökük figyelmét saját szegényes állapotukra, szembeállítva ezzel a helyi reformátusok virágzó egyházát és iskoláit. A váci püspök, gróf Althan Károly Mihály 1744-ben személyes látogatása alkalmával győződhetett meg az itteni állapotokról. Hazatérve első dolga volt a helytartótanácsnál bevádolni Csongrád vármegyét amiatt, hogy az nem hajtja végre a protestánsok ellen kiadott felsőbb rendeleteket és nem katolikusoknak templom építésére engedélyt ad.²² A helytartótanács 1747. március 7-i leiratában afelől érdeklődik a megyénél, hogy „a vásárhelyi pusztákon miféle vallású nép lakik s kitől kapta az engedélyt vallása gyakorlására?”²³ A püspök és a helytartótanács utasításai – melyek a református templom építése és a katolikus hitet elhagyni akarók ellen intézkednek – a vármegyénél tovább nem jutottak. A vármegye urai – valószínűleg Károlyi közbenjárására – nem hajtották végre a protestánsok elleni rendelkezéseket, ám ezek a város nyugalmanak felzavarásával így is éppen elég bajt okoztak. A helytartótanács később sem hagyott fel a hasonló szellemű leiratok küldözgetésével, így a protestánsok nyugalma évekig nem állhatott helyre.

---

²¹ Szeremlei: 1890. 16.

²² Uo. 17.

²³ Uo. 18.

Az 1752-es év folyamán botrányos eset kavarta fel Vásárhelyen a kedélyeket. Az úriszék 1752. május 2-án halálra ítelt egy katolikus és egy református rabot. Az itteni régi szokás szerint – amely egyébként nem egyezett a felsőbb rendelettel – minden rabot saját papja látogathatott a börtönben és ő kísérte el az elítéltet utolsó útjára is. A katolikus rab mellé Szegedről kihívott ferences barát azonban – az országos rendeletre hivatkozva – maga járt be a református rabhoz is, és kitartóan próbálkozott annak katolikus hitre való áttérítésével. Még a kivégzés napján sem tágított mellőle, nem engedte hozzá Szőnyit, a református lelkészt. Ezen aztán szóváltás támadt, melyben a bíró és az egész tanács a református rab oldalára állt. Az utcán összesereglett nép ekkor már zúgolódní kezdett, benyomulva a városháza udvarára, ahol az esemény zajlott. Végül Kovács jegyzőnek és Szőnyi lelkésznek sikerült lecsendesíteniük a zúgó sokaságot.

A katolikus esperes rögtön jelentést tett az úgyrőről, melyből országos híré botrány kerekedett. A klérus kérésére a helytartótanács felszólította Csongrád vármegyét az úgy kivizsgálására. Hamarosan meg is született a vármegye ítélete, amely megtiltotta a református lelkészeknek a rabok látogatását.²⁴ A város bírái azonban súlyosabb ítélettől tartottak, ezért Károlyi Ferencet kérték meg, lépjen közbe városa érdekében. Hogy uruk jóindulatát megnyerjék, a bírák szilárd katolikus templom építésére tettek ígéretet. Az uraság főkegyúri jogánál fogva 1752 szeptemberében szabadalomlevelet adott a városnak arról, hogy a reformátusok külön templomot, prédikátorokat és iskolát tarthatnak és vallásukat szabadon gyakorolhatják.²⁵

A városra nyomasztó gondként nehezedett a lábasjóság iránti kereslet csökkenése. A korábbi kedvező piaci viszonyok az állattenyésztés fellendítésére készítették a parasztságot. Az utóbbi években azonban az egyre növekvő felhozatal az árakat leszorította, egyre inkább a minőségi követelmények kerültek előtérbe, aminek a ridegen tartott jószág nem mindig tudott megfelelni. A vásárhelyi gazdák is egyre távolabbi piacokra kényszerültek hajtani állataikat, hogy valami csekély haszonhoz jussanak.

---

²⁴ Uo. 34.

²⁵ Szeremlei 1900–1913. III. 292.

IV.

HÓDMEZŐVÁSÁRHELYI JOBBÁGYMOZGALMAK

A fenti okok adtak tápot a század második felének vásárhelyi jobbágymozgalmainak, melyek tanulmányozása fontos adalékokkal szolgál a magyar feudalizmus utolsó évszázadának történetéhez, hiszen a vásárhelyi nép mindig aktívan reagált úgy a jobbágyságot érintő országos rendeletek meghozatalára, mint az országos viszonyokat bizonyos mértékig szintén tükröző helyi uradalmi intézkedésekre.

A XVIII. század országosan is visszhangot keltett vásárhelyi mozgalmi, a Bujdosó–Törő–Pető féle zendülés és az úrbérrendezéssel kapcsolatos forrongások a korábbi századokban viszonylag nagyobb szabadsághoz szokott dél-alföldi mezőváros jobbágyainak elkeseredett küzdelmét tükrözik a növekvő földesúri és állami terhekkal szemben. A jobbágyok elégedetlenségét kiváltó tényezőkön nyomon követhetők az uradalom gazdálkodásában bekövetkezett változások, a majorsági gazdálkodás kiszélesítése.

A jobbágyság rétegződése a XVIII. század közepén már egyértelműen megosztotta a vásárhelyi lakosságot. A nagygazdák kezelték a város által bérelt földesúri haszonvételeket, melyből jelentős haszonhoz jutottak.²⁶ A város irányításában is övék volt a vezető szerep. Kedvezőbb társadalmi és anyagi helyzetbe jutván egyre kevésbé tekintették szívügyüknek a zsellérek mozgalmainak támogatását. A földesúri és állami terhek teljesítése számukra már nem jelentett a megélhetésüket veszélyeztető problémát. A szegényebb rétegek viszont egyre súlyosabb megpróbáltatások elé kerülve mindig készen álltak a küzdelemre helyzetük javításáért. Ezen küzdelmek tanulságos példákat adnak a korabeli közigazgatás és a mezővárosi önkormányzat működésére, a közterhek megosztására és a taksás jobbágyok viszonylagos mozgásszabadságának mértékére.

Az 1753-as Vásárhely és Mezőtúr városához fűződő felkelést közvetlen szálak kötik az 1735-ös, Békésszentandráson kirobbant Péro-féle zendüléshez. Mezőtúr, Vásárhelyhez hasonlóan, szintén protestáns város volt. Híres állatvásárait tették ismertté országszerte. Vallása miatt – csakúgy, mint Vásárhelyt – sok sérelem érte.

---

²⁶ Wellmann 1952. 157. ↵

Az 1753-as zendülés esetében – bár indítékai között jelentős szerepet játszottak a szokatlan földesúri terhek is – fő mozgatórugóként mégis az idegen hatalom elleni gyűlölet figyelhető meg. Fontos szerepet kapnak itt a még eleven kuruc hagyományok, a Rákóczi szabadságharc labanc ellenes küzdelmeinek emléke. Az idősebbek közül sokan maguk is harcoltak a város volt földesurának, Bercsényi Miklós kuruc fővezérnek az oldalán. A nép még mindig visszavárta Rákóczit és legendás hírű vezéreit²⁷, hisz Rákóczi ígéretet tett a jobbágycégek rendezésére. A programjában szereplő független, centralizált államhatalom bizonyos védelmet nyújtott volna a földesurak hatalmával szemben. A nemesség ellenállása és a szabadságharc bukása azonban meghíúsította a jobbágyság sorsának javítását célzó terveket. Az 1753-as felkelésnek az ösztönös jellemből adódó szervezetlenség és az összehangoltság hiánya miatt el kellett buknia, de a vásárhelyieket a kegyetlen megtorlás sem rettentette vissza az újabb ellenállástól.²⁸

A zendülés bukását kihasználva bevezetett újabb terhek – főleg a robotoltatásra tett földesúri kísérlet – sorozatos elégedetlenséget váltottak ki, melynek tetőpontját az 1770-es évek úrbéri forrongásai adják.

A földesúri hatalommal szemben a jobbágyok ekkor már az idegen uralkodóhoz fordulnak. A Habsburg-háznak látszólag a parasztság érdekeit szolgáló intézkedéseivel néhány év alatt sikerült megnyernie a jobbágyok bizalmát, akik csak azt látták, hogy a földesúri rendelkezésekkel – és a főuraknak az 1753-as zendülőkre hozott kegyetlen ítéletével szemben a királynő mindig enyhébb döntést hoz. Természetesen az udvar mindezt saját jól felfogott érdekében tette, megosztva ezzel az uralma alá vetett országot és növelve a jobbágyok adózó képességét is. A „jó királyba” vetett hit ösztönözte a vásárhelyi népet az eddiginél súlyosabb helyzetet teremtő országos rendelet, Mária Terézia

---

²⁷ Bercsényi Miklós 1725. november 6-án, II. Rákóczi Ferenc 1735. április 8-án hunyt el Ródostóban.

²⁸ Mária Terézia a végső ítéletet 1754. január 28-án írta alá. Ennek alapján a három vezető, Bujdosót, Töröt és Petőt halálra ítélte. Elrettentésül Törő és Pető fejvesztés után felnagyelt testét Túr és Vásárhely akasztófáira kell szögezni. A többi halálos ítéletet 6, illetve Nagykovács esetében 3 évi kényszermunkára változtatta, 54 elítéltet pedig életfogytig tartó katonai szolgálatra kötelezett. Túr és Vásárhely városát vétkük miatt méltónak tartotta ugyan a feloszlatásra, de „hogy az ártatlanok ne szenvedjenek, építsen mindkét város kaszárnyát két, de legalább egy század számára.” Wellmann 1952, 208.

urbárium elleni lázongásra. Eleinte meghallgatásra találtak panaszaik, de amint az ellenállás veszélyes méreteket öltött, rögtön megváltozott a felsőbb szervek magatartása is. A követeket és lázongókat elfogták, vezetőikre kemény büntetés várt.²⁹

A hosszú küzdelemből a földesúr került ki győztesen, hisz korábbi törekvései most már állami rendeletre valósulhattak meg. Ily módon a vásárhelyi jobbágyság az urbárium bevezetésével elveszítette eddigi szerződéses jogállásából származó előnyeit, s úrbéres robotoló jobbággá vált. Ha végigkövetjük a XVIII. század közepétől a vásárhelyi jobbágymozgalmakat kiváltó okokat és a mozgalmak eredményeit, nem nehéz belátni, hogy a város régi kedvező állapotára visszatörekedve attól mindinkább eltért.³⁰

---

²⁹ A hódmezővásárhelyi úrbéri forrongás ügyében 1775. március 2-án született meg a királyi döntés. II. József a halálbüntetéseket eltörölte. Helyette Dajkát és Vékonyt 4, Borka Ferencet 3 évi börtönre ítélte, a többi vádlott botbüntetését 4 heti börtönre változtatta. Páriz-Pápai 2 év börtönt és 15 botütést kapott, melyet Hódmezővásárhely főterén kell végrehajtani, „hogy az ilyen imposztoroknak a nyugtalan városiak többé ne higgyenek”. A börtönbüntetést az elítélteknek a szegedi várban kellett letölteniük, mely után száműzték őket a megyéből.

A börtönből megszökött Lázi és társai felett egy év múlva, 1775-ben ítélezett a megye: Lázit halálra, a többieket börtönbüntetésre javasolta. A királyi ítélet Lázi büntetését 5 évi kényszermunkára, Albert Istvánét és Diószeghy Jánosét pedig 3 havi börtönre enyhítette. Néhány elítélt botbüntetését kapott, a néptől összegyűjtött pénzt pedig a volt követeknek saját vagyonukból kellett visszatéríteni.

(Eckhart Ferenc: *A bécsi udvar jobbágypolitikája 1761–1790-ig*. Századok 1956/1-2. 103.)

³⁰ 1776. december 23-án kelt az a helytartótanácsi rendelet, amely több pontban is módosította a Hódmezővásárhelyre vonatkozó korábbi úrbéri szabályzatot. Az eddigi 1161 egész 3/8 úrbéri telekkel szemben 1359 egész 7/8 telek kialakítására adott utasítást, mely a zsellérek igényeit is kielégítené. Megtiltotta a legelők elvételét, Újvárost, Tompahátat, Kéktóhátat, Sámson, Nagyhajlást, Batidát, Rétkopáncsot, Kingécet, Szikáncsot, Földvart és Mártélyt is a városnak ítélte, hacsak az uraság be nem tudja bizonyítani az azokhoz való jogát. Kimondta, hogy a telkes jobbágyoknak és a házas zselléreknek nem kell fizetniük a pusztai legelőkért. Az utóbbiaknak azért nem, mert a határozat szerint a zselléreket is telkes jobbágyokká kell tenni. Az uradalmat kötelezte az eddig beszedett legelőbér visszafizetésére, a kistói nádló rét visszaadására és a férgedi kaszáló helyett más, 1210 kaszásra szóló kaszáló kijelölésére. H.M.V. tört. I. 1984. 524–525. Szeremlei 1900-1913. III. 373.